

(16, 22). Et haec solutio omnino praeplicet. Quod LXX h. l. addunt: « et facta est uxor Roboam filio Salomonis, et peperit ei Abiam », certissime est interpolatum.

Tandem Absalom ad aulam quoque iterum admittitur. v. 29 « *Misi itaque ad Ioab, ut mitteret eum ad regem; qui noluit venire ad eum* ». « Peritus aulicus postulata sua omnia considerat, neque ad rem tentandam nisi de eventu securus accedit » (*Calm.*). Mittendus ad regem Ioab, cf. v. 32. « *Cumque secundo misisset et ille noluisset venire ad eum* », v. 30 « *dixit servis suis: Scitis agrum Ioab iuxta agrum meum, habentem messem hordei: ite igitur, et succendite eum igni. Succenderunt ergo servi Absalom segetem igni* ». Sequens pars versus ex LXX in *Vulg.* penetravit (*Verc.*). (« *Et venientes servi Ioab, scissis vestibus suis, dixerunt: Succenderunt servi Absalom partem agri igni* ».) v. 31 « *Stravitque Ioab et venit ad Absalom in domum eius, et dixit: Quare succenderunt servi tui segetem meam igni?* » Hinc infert *Clair*, Absalom tum non licuisse domo sua excedere. v. 32 « *Et respondit Absalom ad Ioab: Misi ad te obsecrans, ut venires ad me, et mitterem te ad regem, et diceres ei: Quare veni de Gessur? melius mihi erat tibi esse. Obsecro ergo, ut videam faciem regis: quodsi memor est iniquitatis meae, interficiat me* ». Hebr. quodsi est in me iniquitas: intellige, iniquitas praeter illam facto revocationis iam condonata; vel absolutè: malo mori quam venia frui, qua patris aspectu excludar. v. 33 « *Ingressus itaque Ioab ad regem, nuntiavit ei omnia, vocatusque est Absalom, et intravit ad regem, et adoravit super faciem terrae coram eo, osculatusque est rex Absalom* ».

b. Interitus Absalom 2 Reg. 15, 1-20, 26.

Absalome patri reconciliato, omnia videbantur composita; regem interim angebat timor, ne « malum de domo sua » (12, 11) forte nondum cepisset finem, ne forte « gladius » (12, 10) nondum reductus esset in vaginam. Quaanam interim Absalom menteolvebat consilia? Annon licentiosus fuerat, violentus, incurius. Absalom sui compos, astutus, ambitiosus. Sororem paucis silere iubet, odium biennio dissimulat, dein fratrem hospitem trucidat. Non sola stimulabatur stupratae sororis iniuria, sed consilium ceperat Ammonis vita simul et regno privandi, lucro sibi versurus sororis opprobrium. Impunitatem promittebat Davidis in Ammonem lenitas; offendit animum patris de filio stupratore interempto diuturnior luctus; exacerbavit dimidiatim concessa venia. Hinc primum nata in patrem aversio, hinc eius regno efficiendi consilium. Petit simulata pietate Absalom, ut ad aulam rursus admittatur, non

quo genitoris fruatur amplexu, sed ut impiae ambitioni efficacius queat indulgere: nec suspicantem osculo prodit.

Narratio commode in duas partes distribuitur, quarum prior Absalomis defectionem, altera eiusdem stragem refert.

Absalomis defectio 2 Reg. 15, 1-16, 14.

ARG. — 15, 1-13 docemur, quomodo Absalom assumpto 15, 1 regio statu, et devinctis sibi v. 2-6 civium animis defectionem praeparaverit, quam tandem v. 7-13 Hebrone compleverit. 15, 14-37 narratur Davidis ex Hierosolymis egressus, simul tandem penes ipsum germina panduntur rerum aliquando feliciter restituendarum: adsunt quippe v. 14-23 probatorum heroum legiones, adsunt cum filiis pontifices 24-30 regem de Absalomi consiliis certiore facturi, adest 31-37 Chusai ipsa Absalomis consilia subversurus. Subnectitur 16, 1-14 factum Miphioseth et Semei. Haec narrationis pars concluditur Absalomis Hierosolymis adventu 15, 37; 16, 13.

Cap. XV v. 1 « *Igitur post haec fecit sibi Absalom currus et equites, et quinquaginta viros, qui praecederent eum* ». Cum 3 Reg. 1, 3 Adonias regnum usurpaturus eundem fastum assumpsit, is certe regis proprius erat, et quidem regis Iudaeorum. Superflue igitur *Then.* coniecit, Absalomem ea in re avum Tholmai esse imitatum. Aliunde assumptus ille fastus in eo videbatur posse excusari, qui regis successor futurus merito praesumeretur.

Cum *Then.* et *Keil* putat *Clair*, באחרי כן, qua distinctum ab אחרי כן, significare brevi post haec, et appellat ad 3, 28; at fundamento caret coniectura. — Hebr. currum, quem singularem versiones interpretatae sunt collective. Potest etiam intelligi unicus currus, regio fastu adornatus equorumque numero conspicius. — Equites: LXX equos; vox hebr. utrumque significat, primario equos. Ambigi igitur potest, intelligentiae equi curribus trahendis, an vehendis viris destinati.

v. 2 « *Et mane consurgens Absalom stabat iuxta introitum portae, et omnem virum, qui habebat negotium, ut veniret ad regis iudicium, vocabat Absalom ad se, et dicebat: De qua civitate es tu? Qui respondens aiebat: Ex una tribu Israel ego sum servus tuus* ». Primo mane adstabat prope portam, qua ad regium intrabatur tribunal. v. 3 « *Respondentibusque ei Absalom: Videntur mihi sermones tui boni et iusti, sed non est, qui te audiat, constitutus a rege* ».

Putat *Then.* agi de officialibus, qui quaelas examinarent, regique examinatas proponerent definiendas. Sed ex Absalomis verbis « Quis me

constituat iudicem » potius efficitur, intelligi iudices proprie dictos, qui ipsi definiunt. כֹּהֵן כֹּהֵן non est proprie *constitutus a rege*, sed *a parte regis*, qua expressione ipse quidem rex non directe accusatur, ast neque eximitur accusatione; imo accusatio, etiam quo in casu immediate alios ferit, ultimatum recidit in regem. Iam eiusmodi iudices nulli esse dicuntur, vel quod reapse nulli fuerint constituti, quod tamen parum videtur probabile, vel quod constituti commissum sibi munus neglexerint (*Malv.*), aut administraverint venaliter (*Sanct.*), aut essent numero pauciores. Ceterum merito notat *Est.*, accusationis inanitatem probabilem fieri ex facto regis audientis mulierem Thecutidem. « *Dicebatque Absalom* »: v. 4 « *Quis me constituat iudicem super terram, ut ad me veniant omnes, qui habent negotium* » — reliqui *litigationem et iudicium* — « *et iuste iudicem!* » Hebr. *et iustum ostendam*, declarem. Singulorum causam prima fronte iustam esse declarabat, neque aliud desiderari, quam ut aliquis constitueretur, qui id pro tribunali declarare curaret, aut perspicere valeret. Ex 1 Reg. 8 concludere licet, iustitia inique administrata populum facillime omnium ad tumultum potuisse excitari, ergo etiam eiusmodi iniquitatis suspicione et melioris administrationis promissione. v. 5 « *Sed et cum accederet ad eum homo, ut saluaret illum, extendebat manum suam, et apprehendens osculabatur eum* ». Hebr. exprimit salutationem, quae fiebat prostratione in terram. Familiari modo etiam inferioris conditionis homines salutabat Absalom. v. 6 « *Faciebatque hoc omni Israel venienti ad iudicium, ut audiret a rege, et sollicitat corda virorum Israel* ». Hebr. *Chald. furabatur*, Syr. *alienabat*, LXX ἰδεομαι; cf. Gen. 31, 20; corda regi abalienabat, sibi devinciebat.

Rebus ita praeparatis, iam in apertam rebellionem prorumpit Absalom. Ubi indagandae sunt causae, ob quas tam prospere ei res cessit. « *Nunquam* », inquit *Calm.*, « *desunt in populo seditiosi, turbarum novarumque rerum cupidi. Factio Saulis nondum penitus extincta erat. Ioabus secundus a rege indolem habebat superbia et fastu intolerabilem. Impunita eius crimina invidiam confabant regi, qui nihil grave in illum decernere ausus fuerat. Ipse pariter David adversariis suis causam praeberat tum crimine cum Bethsabee, cum illata Uriae nece, quae duo scelera manifesta erant et odiosa, praesertim in rege. Quod autem Absalomo maxime favit, incuria iudicum in rebus populi cognoscendis fuit; neque enim adeo ea de re doluisset Absalom, nisi eius querelae aliquem veritatis colorem habuissent* ». Adde egregiam principis formam, miram affabilitatem, qua innumeris omnium tribuum viros sibi conciliaverat, illos maxime, qui postea adversam sententiam nacti male affecti a rege discesserant. Dein ipse praesumebatur haeres regni futurus, ne ob attentatam quidem rebellionem ab indulgentiore in filios parente successione excludendus (cf. 48, 5).

Quis auderet illius se partibus non adiungere, qui, victor an victus, arbiter rerum quondam futurus sciretur?

v. 7 « *Post quadraginta autem annos dixit Absalom ad regem David: Vadam et reddam vota mea, quae vovi Domino, in Hebron* ». Loci nomen ad *vadam et reddam* refertur (cf. v. 10), non ad *vovi*. v. 8 « *Vovens enim vovit servus tuus, cum esset in Gessur Syriae, dicens: Si reduxerit me Dominus in Ierusalem, sacrificabo Domino* ». Eadem expressio Ex. 3, 12; 10, 26 de sacrificio adhibetur; ante exstructum templum sacrificia urbe Hierosolymitana non circumscribebantur. Lege *quatuor annos cum keri*, Syr., *Ios.*, *Theodore.*: ex אֲרִבְעִים שָׁנִים facillime oriri potuit אֲרִבְעִים שָׁנָה. Totum Davidis regnum quadraginta annos non excessit. Intelligitur quadriennium post perfectam Absalomis cum Davide reconciliationem (*Ios.*), nam animadversiones chronologicae 13, 23, 38; 14, 28; 15, 7 invicem excipiunt et ab invicem computantur. — v. 9 « *Dixitque ei rex David: Vade in pace. Et surrexit, et abiit in Hebron* ». Quae tum erat urbs post Ierusalem tribus Iuda princeps, cuius sane imprimis tribus homines sibi affabilitate Absalom devinxerat. Inde Davidis regnum ortum duxerat, pluresque fortasse civium translatum inde Hierosolymam regnum aegre ferebant (*Then.*) prouioresque erant, qui principis Hebrone nati, formosi et affabilis partibus studebant. v. 10 « *Misit autem Absalom exploratores in universas tribus Israel, dicens: Statim ut audieritis clangorem buccinae, dicite: Regnavit Absalom in Hebron* ». Clangor buccinae insolitum quid portendebat. Eo de Hebron exaudito, urbes adiacentes tuba et ipsae incolae convocatae erant, ut, si quod periculum immineret, se defenderent, si quid fausti evenisset, praesto adessent. Qui tubae clangor paulatim de civitate in civitatem propagabatur. Quo dein tempore homines armati, quid causae esset adhuc ignorantes, confluerent, exploratores pro Absalom conclamanturi erant, incertasque turbas in eius partes traducturi. Ergo non est necesse supponere cum *Cler.*, etiam buccinatores ab Absalome fuisse provisos: tot enim buccinatorum per universam regionem concursationes Davidem nequaquam latere potuissent. v. 11 « *Porro cum Absalom ierunt ducenti viri de Ierusalem vocati, euntes simplici corde, et causam penitus ignorantes* ». Cur fuere praetextu sacrificii invitati? Ut eorum auxilio careret David, inquit *Abul.*; quae ratio eo magis cogit, si supponas eos viros plus auctoritate valuisse, quam corporis robore. « *Ut ascitis secum viros, de quorum fide dubitabat nemo, omnem ipse coniurationis et doli suspicionem adimeret* », inquit *Sanct.* « *Ut populo fucum faceret, omnia ista fieri, adeoque et inaugurari se et regem proclamari, volente ac iubente patre* », inquit *Tir.* Ut obsides essent, addit *Then.*, pro familia

ribus Hierosolymis degentibus. v. 12 « *Accersivit quoque Absalom Achitophel Gilonitem, consiliarium David, de civitate sua Gilo* ».

Pater erat is Eliam, qui 23, 34 inter heroes David recensetur. Gilo, in montanis Iuda sita Ios. 15, 51. *Accersivit* : versiones omnes legebant וישלח nisi arbitrarie textum emendare velimus, dicendum erit, expressionem וישלח etiam habere sensum accersendi, quatenus mittatur mandatum, et mandato persona quasi de uno loco in alterum mittatur. Explicat *Syr. misit ad eum . . . et adduxit eum*.

« *Cumque immolaret victimas, facta est coniuratio valida, populusque concurrens augebatur cum Absalom* ». Ex 19, 40 Absalom tum etiam unctus est (*Mench.*) « Videtur Absalom multos consumpsisse dies in victimarum immolatione, ut honesta praetexeret species improbo consilio » (*Sanct.*). Plures, qui sincero animo advenerant, coniurationi se adiunxerunt; multi consilii pridem obscure tantum cognitit plenum praestitere assensum; concurrere populus (cf. v. 40) ex universis tribubus Israel. Reliqui textus verba cum *immolaret victimas*, postposita copula ad praecedentia trahunt; sed num tum tandem accersivit Achitophel David? v. 13 « *Venit igitur nuntius ad David, dicens : Toto corde universus Israel sequitur Absalom* ». Expressionem habes 2, 10 et 4 Reg. 12, 14. En rursus « gladius » animo haud opinantis regis obiectus.

Iam narratur Davidis fuga. v. 14 « *Et ait David servis suis, qui erant cum eo in Ierusalem : Surgite, fugiamus, neque enim erit nobis effugium a facie Absalom; festinate egredi, ne forte veniens occupet nos* », *Hebr. ne forte ipse festinet nosque assequatur, « et impellat super nos ruinas »*, vel quatenus muros arietibus (*Sanct.*, cf. 20, 15), vel sensu figurativo, « *et percussit civitatem in ore gladii* ». Ad questionem, cur David, rex fortissimus, illico fugae se dederit, primum notat *Calm.* : « Neque panico terroris sive turbatae phantasiae ludibrio, quae discriminis metum auget, haec deputanda sunt : exhibet enim sese sub ipsis Hierosolymae moenibus, et nondum traiecto torrente Cedron, cautiones occupantem omnes, quas prudentia in his rerum articulis dicit ». Iam ratio fugae nostro versu clare enuntiatur : pro certo habebat David, se tam urbem contra Absalom omnino non posse tueri. Cur ita? « Nuntio ex omnibus regni civitatibus allato exortae universalis et unanims rebellionis, iudicavit David etiam Hierosolymis esse, qui filio secreta faverent » (*Duguet*). « Neque erat urbs tanta, tot incolis referta, commeatu necessario instructa » (*Thr.*). Imo ex servorum regis fortissimorumque militum alacritate in urbe munita deserenda concludere fas est, rebellionem in ipsam urbem penetrasse. Videtur ibi quoque clanguisse tuba, proclamatum esse Absalomi regnum, plurima regia supellex esse occupata. Uni-

ca illa vox v. 13 « *Toto corde universus Israel sequitur Absalom* » compendio resumit plurimos numero nuntios, qui aliam post aliam urbes defecisse, ipsamque tandem Ierusalem non iam esse tutam nuntiaverant. v. 15 « *Dixeruntque servi regis ad eum : Omnia, quaecumque praecerperit dominus noster rex, libenter exsequemur servi tui* ». v. 16 « *Egressus est ergo rex et universa domus eius pedibus suis, et dereliquit rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum* ». *Pedibus eius* habet *Hebr.*, quod cum *Chald. Syr.* vertendum est *cum eo* seu *post vestigia eius*, cf. v. 18 et Iud. 4, 10. Concubinae relinquebantur, quia in tanta perturbatione et festinatione non poterant in locum tutum convenienter abduci; domus curam eo modo, quo mulieres solent, gesturae erant (*Mench.*), simul praesidio futurae, ne ante Absalomi adventum a plebe illa diriperetur (*Sanct.*); nihil illis timebatur, quas regia consuetudo coram plebe nobilitaret (*Sanct.*), sanguinisque affinitas ab Absalomis, uti putabatur, libidine defenderet. v. 17 « *Egressusque rex et omnis Israel pedibus suis* », i. e. post eum, cf. v. 16, « *stetit procul a domo* », v. 18 « *et universi servi eius ambulabant iuxta eum, et legiones Cerehi et Phelthi, et omnes Gethaei, pugnatore validi, secenti viri, qui secuti eum fuerant de Geth pedites* », vel potius venerant in vestigio eius (*Hebr.*), ergo secuti eum fuerant, « *praecedebant regem* ». Certo aliquo extra urbem loco substitit rex, ut intelligeret, quinam sibi adhaerent, eisque tempus concederet agminis ordinandi; inde iam ita processit, ut familiares eius iuxta eum ambularent sui transirent (*Hebr.*), lectissimae vero copiae agmen ducerent, quo ex ordine itineris illud sequi videtur, magis immediate sibi tum regem ab incolis regionis, quam peragrabat timuisse, quam ab insequente Absalomis exercitu.

Omnis Israel. Ubi *Vulg.* videtur legisse ישראל, *Chald.* legebat אוש ביתו ואל; sed *Hebr. Syr.* legebant העם populus, itemque LXX, qui tamen expressiones *omnis populus* et v. 18 *universi servi eius* alteram in altioris locum supposuerunt, perpetuam utique, nam expressiones apud reliquos omnes eodem ordine, atque apud *Hebr.*, se excipiunt. Iam *omnis populus* h. l. non intelligitur omnis Israel, is enim Absalomem potius sequebatur, sed omnes Davidis aedeciae universim spectati.—*Procul a domo*. Obscurum בית הברית locum significat, ubi substitit rex ordinandi agminis causa. Ille locus propius ab urbe distabat quam torrens Cedron (v. 23) et mons Olivarum (v. 30). Iam LXX, quae h. l. duplicem eiusdem textus versionem contexit, illas voces *hebr.* modo reddit עטוה עטוה עטוה, ubi מוצאות nihil aliud esse existimo, nisi partim corruptam transpositionem consonantium vocis ברוח; modo עטוה עטוה עטוה, legens בית הברית, sub oliva remota, ברוח interpretata regionem remota i. e. desertum; quae interpretatio, deficiente meliori, satis placet, dummodo advertas non posse intelligi nisi arbor, ab urbe quidem aliis remotior, attamen eis torrentem Cedron exsurgens. *Then*. interpretatur « apud domum urbis extremam », ubi tamen illud offendit, absolutum בית significare « in domo », non vero « apud domum » (*Welh.*). — *Pugnatore validi* : hae voces in reliquis textibus desunt, videntur huc

unt, Deus ei nihil respondit. Equidem concilio, enuntiari h. l. aliquid, quod non ad laudem Abiathari vergat, sed ad vituperium, idque ob sequentes rationes. Si quidem edicatur aut indifferens aut laudabile, omnino Abiatharis nomen initio versus scribendum erat: « Venit autem Sadoc et Abiathar sacerdotes, et universi levitae cum eis ». Dein Abiathar iam 1 Reg. 2, 31 sqq. tanquam Heli progenitus veluti per anticipationem proseribebatur, 3 Reg. 2, 26 sq. tandem abiciendas. Iam omnino secundum morem nostri s. auctoris est, ut eiusmodi abiectio quibusdam narrationi interspersis animadversionibus praeparatur: exemplum habes Ioab. De Abiathar vero s. auctor hucusque non nisi honorifice fuerat locutus, cf. 1 Reg. 22, 20 sqq.; 23, 6 sqq. Ergo probabile fit, h. l. aliquid narrari, quod non ad laudem sit Abiathar. Adde, quod senescente David 3 Reg. 1, 7 Abiathar ei, qui tum primogenitus esset, Adoniae favebat: ergo haud miraberis, si etiam in renuntiandis primogeniti Absalomis partibus tardior fuerit. Praeplacet igitur vertere cum Clair: « Et ascendit Abiathar, dum expleretur omnis populus, qui de urbe traieciat torrentem ». Novissimis traiectionibus apparuit tandem etiam Abiathar, undecimae horae operarius. Si meliorem invenias versionem, profer.

v. 25 « *Et dixit rex ad Sadoc: Reporta arcam Dei in urbem. Si invenero gratiam in oculis Domini, reducet me et ostendet mihi eam.* » (יָרָא etiam 6, 6 sqq. est masc. generis) « *et tabernaculum suum.* » v. 26 « *Si autem dixerit mihi: Non places; praesto sum, faciat, quod bonum est coram se.* » Tabernaculum intelligendum est a Davide Hierosolymis pro excipienda arca exstructum, ob connexionem cum arca; minus probabiliter urbs sancta. Cf. Davidis fiduciam et resignationem cum populi praesumptione 1 Reg. 4, 4 sq., item cum Saulis praesumptione, regnum invito Deo retinere volentis. v. 27 « *Et dixit rex ad Sadoc sacerdotem: O videns, revertere in civitatem in pace; et Achimaas, filius tuus, et Ionathas, filius Abiathar, duo filii vestri, sint vobiscum.* » v. 28 « *Ece ego abscondar in campestribus deserti, donec veniat sermo a vobis indicans mihi.* » v. 29 « *Reportaverunt ergo Sadoc et Abiathar arcam Dei in Jerusalem, et manserunt ibi.* » LXX mansit sc. arca.

O videns. Punctabat Vulg. הַרְאֵה; pontifex videns erat, quatenus gestabat ephod. Hebr. Chald. הַרְאֵה אֶתָּה, tunc videns es? quod sapit vituperationem. LXX רָאִיתָ אֶתָּה, ecce tu, quam lectionem dices esse configuratam אֶתָּה רָאִיתָ אֶתָּה, ecce ego v. 28; sed ea expressionem analogia potuit etiam esse genuina, planum offert sensum, et hinc evadit solide probabilis. Vulgatae lectio rursum exhibet Davidem ipsam vatis societatem in tanto periculo declinantem, prae Domini fiducia. — Ex v. 27 patet, commentitiam esse Welth. et aliorum hypothesein, nomen Abiathar in hac narratione ab aliquo ex eius pontificis posteris esse suppletum: etenim mentio filii eius et directam alloquium filii vestri, quod non ad solum Sadoc referri potest, criticè omnino indubia sunt. In campestribus deserti: heri et versiones בעֲרֵבוֹת, quod Menoch. censet esse desertum Iericho, seu campestris Iericho 4 Reg. 23, 5. Kethib בעֲרֵבוֹת, apud vada. Locus utique idem est, qui 17, 16, ubi rursum heri et versiones differunt a kethib. Tamen ex 19, 18 (19) perperam probare conantur Boetticher et Keil, lectionem kethib esse praefereendam, cum campestris et vada invicem non excludant: potuerunt quippe esse, et reapse

fuerunt, in campestribus Iericho vada Iordanis. Potest nihilominus lectio kethib aliunde muniti: siquidem David nuntius probabilis punctum aliquod vada assignaverit, quam regionem late pateant campestris. Notat Clair, occupatis vadis Iordanis potuisse Davidem, quandoocunque placeret, in alteram fluminis ripam se recipere.

Comparavit sibi etque David exploratores, qui hostibus intermisti, quid contra ipsum hi molirentur, fideliter renuntiarent. Haud spernendum auxilium, quo exercitus numeris longe valentioris conatus eludi posset. Mox accedit firmior etiam protectio: Chusai in hostis aulam submittitur, vir ob prudentiam celebratus, secretis Absalomis consilii interfuturus, ibique Davidis partes astute sustenturus. v. 30 « *Porro David ascendebat Clivum Olivarum, scandens et flens, nudis pedibus incedens et operto capite; sed et omnis populus, qui erat cum eo, operto capite ascendebat plorans.* » v. 31 « *Nuntiatum est autem David, quod et Achitophel esset in coniuratione cum Absalom, dixitque David: Infatuus, quaeso, Domine, consilium Achitophel.* » Verte: Nuntiatum autem fuerat Davidi, ... dixeratque David. Non proditiōnis Achitophel nuntium David in Clivo demum Olivarum primum audivit, sed Chusai ibidem obvium habuit. « Ille nuntius », inquit Sary, « malorum summa fuit. Affluserat spes, Absalomem iuvenem atque successu elatum, cum adiretetur ipse tiro regem prudentissimum, prospere non esse acturum. Defectio Achitophel iam videbatur Davidis ruinam certam reddere, cui ab omnibus derelicto cum adversario simul valente et prudente res esset ».

Operto capite, cf. 19, 4 (5); Esth. 6, 12; Ier. 14, 4. Ut ex Ez. 24, 17, 22 patet, velabatur pars vultus inferior cum barba in signum luctus; idem Lev. 13, 45 praescribatur leprosis; fiebat fortasse ad reprimendum halitum, quasi is in homine Dei manu afflictio impurus reputaretur. — Nuntiatum est autem David: kethib הִנְחִיחַ דָּוִד, et David nuntiavit, sensu caret. Chald. הִנְחִיחַ דָּוִד, et David nuntio certior factus est: quae constructio passiva possibilis est, cum correspondens activa reperitur, attamen in libris poeticis vel prophetiis tantum, Iob 26, 4; 31, 37; Ez. 43, 10. Reliqui legabant praefixum ל, et Syr. quidem הִנְחִיחַ דָּוִד, et Davidi nuntiavit aliquis; heri, Vulg. LXX הִנְחִיחַ דָּוִד, et Davidi nuntiatum est, quae lectio praeferenda est. ל facillime excidere potuit, incipiente v. 30 eadem voce דָּוִד.

v. 32 « *Cumque ascenderet David summum montis, in quo adoraturus erat Dominum,* — ita versiones; Hebr. etiam verti potest (de Wette): ubi aliquis adorat Dominum, i. e. ubi consuevere homines adorare Dominum; vult enim s. auctor accurate describere locum — « *ecce occurrit ei Chusai Arachites, scissa veste et terra pleno capite* », Hebr. LXX et terra super caput eius. Arachites unde dicatur Chusai, non liquet; fortasse conferre licebit Ios. 16, 2. LXX h. l. addit determinationem, quam secus (v. 37; 16, 16; 1 Par. 27, 33) Chusai affixam habet, וְהָיָה דָּוִד מִן הַר הַזֶּה אֶת־הַר הַזֶּה אֶת־הַר הַזֶּה, quam cum praecedente וְהָיָה דָּוִד mire confundit in ἀπερὶσταῖστος

(Then.) — v. 33 « *Et dixit ei David : Si veneris mecum, eris mihi onerari* »; v. 34 « *si autem in civitatem revertaris, et dixeris Absalom : Servus tuus sum, rex; sicut fui servus patris tui, sic ero servus tuus; dissipabis consilium Achitophel* ».

Obtinet h. l. aliqua textuum obscuritas. Imprimis LXX, ad ultimum *servus tuus* delapsa, illud cum primo confidit, et ita totum textum rursus altera versione descripsit; quas LXXa et LXXb appellare placet. Iam textum omnium maxime correctum, fortasse etiam integrum, expressit. *Vulg.* : עֲבֹדָה אֲנִי הַכֹּהֵן אֲהִיָּה עִבְדֵךְ אֲבִיךָ אֲנִי בְּיָמָי. *Hebr. Chald.*, inter se consentientes, copulam praefigunt secundo אֲנִי, sed ea praeter *Vulg.* etiam a LXXb et Syro condemnatur, dum LXXa eam vocem cum proximo sequenti omittit. Rursus *Hebr. Chald.* LXXb copulam tertio אֲנִי praemittunt, sed ea a *Vulg.* LXXa Syr. merito configitur. Utrum cum LXXa Syr. paenultimo loco exclamatio עֲבֹדָה הַכֹּהֵן repetenda sit, dubitari potest. Oppositionem inter אֲנִי וְעֲבֹדָה libere, sed vere reddit *Vulg.* sicut . . . sic. Versio ad verbum haec est : Servus tuus sum ego, o rex; fui servus patris tui ego pridem, et nunc servus tuus ego sum (o rex ?).

v. 35 « *Habes autem tecum Sadoc et Abiathar sacerdotes, et omne verbum, quodcumque audieris de domo regis, indicabis Sadoc et Abiathar sacerdotibus* ». v. 36 « *Sunt autem cum eis duo filii eorum, Achimaas filius Sadoc et Ionathas filius Abiathar, et mittetis per eos ad me omne verbum, quod audieritis* ». v. 37 « *Veniente ergo Chusai, amico David, in civitatem, Absalom quoque ingressus est Ierusalem* ». « *Ex quo colligitur satis verisimiliter, eodem etiam die a David desertam civitatem, et occupatam ab Absalome; atque ideo prudenter factum a Davide, cum celerrima fuga Absalomis praeverit adventum* » (*Sanct.*).

S. auctor, antequam ad narrandam Absalomis cladem procedat, facta refert 16, 1-14 Miphiboseth et Semei, quibus evidentius etiam ostenditur, ad quantam impotentiam David tum fuerit reductus. Est alia praeterea ratio, cur ea facta referantur. Tam Miphiboseth quam Semei (16, 3) erant de cognatione Saul, ut in eorum ruina maledictio contra domum Saul enuntiata effectum obtineat. Insuper Semei et Sibae perverse gestis patefit ille, qui inde ab interitu Isobeth inter Beniaminitas late serpserrat, animus domui David hostilis, qui postea cap. 20 in insurrectione Sebae in vastum exerevit incendium. — Cum de Miphiboseth et Semei rursus agendum sit cap. 19, aliqua h. l. brevis perstrinximus, fusius ibi explicaturi.

Cap. XVI v. 1 « *Cumque David transisset pabulum montis verticem, apparuit Siba, puer Miphiboseth, in occursum eius, cum duobus asinis, qui onerati erant ducentis panibus et centum alligatoris uvae passae, et centum massis palatharum, et utre vini* ».

Hebr. cum duobus asinis circumligatis, et super eos ducenti panes etc. Iam ea circumligandi vox 17, 33; Gen. 32, 3; Num. 22, 31 adhibetur de iumento strato ad equitandum, Iud. 19, 10 potest verti vel stratus vel onustus. *Chald.* h. l. intellexit asinas stratas ad equitandum, quem sensum esse genuinum v. 2 ostendit. — De *uis passis* cf. 1 Reg. 25, 18; 30, 12. — *Massis palatharum* : פִּקֵּי ex Mich. 7, 1; Is. 28, 4; Ier. 40, 10. 12 omnino videtur intelligendum de ficis. *Hebr.* (25. 62.) : « *In lingua nostra פִּקֵּי אֲנִי ה. e. massam flicorum sonat, caricarumque inter se compactarum* ».

v. 2 « *Et dixit rex Sibae : Quid sibi volunt haec? Responditque Siba : Asini domesticis regis, ut sedent, panes et palathae ad vesendum pueris tuis, vinum autem, ut bibat, si quis defecerit in deserto* ». Voce *domus regis* commode etiam intelligitur Bethsabee aliaque uxores, nam solae concubinae fuerant in Ierusalem relictae. v. 3 « *Et ait rex : Ubi est filius domini tui? Responditque Siba regi : Remansit in Ierusalem, dicens : Hodie restituet mihi domus Israel regnum patris mei* ». Pater intelligitur Saul; idem est dominus Sibae, non Ionathas, cf. 9, 10. — v. 4 « *Et ait rex Sibae : Tua sint omnia, quae fuerunt Miphiboseth. Dixitque Siba : Oro, ut inveniam gratiam coram te, domine mi rex* ». Eiusmodi formulae cum aliis locis gratiarum actionem exprimant, possemus h. l. cum *Sa* vertere « *gratias ago* »; simul tamen verba videntur includere favoris pro futuro petitionem (*Malv.*).

Pro *Vulg.* oro habetur הִשְׁתַּחֲוִיתִי, adoravi, quod *Then.* putat esse aliquam devotio-nis formulam, quasi dicas : Pedibus tuis provolvor, osculor manum; quae formula secus non invenitur. LXX *Chald.* vertunt participio, ut legerint וַיִּשְׁתַּחֲוֶה; sed ohest, quod secundum communem usum (cf. 9, 8) ordo verborum deberet esse : Et adoravit Siba et dixit.

v. 5 « *Venit ergo rex David usque Bahurim, et ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, nomine Semei, filius Gera, procedebatque egrediens et maledicebat* », v. 6 « *mittēbatque lapides contra David et contra universos servos regis David; omnis autem populus et universi bellatores a dextero et a sinistro latere regis incedebant* ». Bahurim, cf. 3, 46. Gera, nomen unius e filii Beniamin Gen. 46, 21, inter Beniaminitas haud infrequens Iud. 3, 45; 1 Par. 8, 7. *Bellatores* intellige Gibborim : hi praeceteris regem suis corporibus tegebant. De cetero videtur Semei ex intentione potius exprimiendi contemptus, quam vulnerandorum hominum lapides iactasse : v. 9 et 19, 21 Semei propter solam maledictionem reprehenditur, non propter attentatam regis vitam. Quod fuisset dementiae, mille saltem viris optime armatis regem circumstantibus, quibus cives Bahurim arte bellica certe erant inferiores. Sensit illud *Sanct.* : « *Licet adigi lapis non posset ad illum locum, ubi erat David, neque si posset, illum attingeret, quia totus populus et universi bellatores regium latus undequaque cingebant : erat tamen gravis iniu-*

ria, quia illudebat intentata saltem lapidatione regi, et illum aliquid esse sordidum et vile significabat, imo et lapidum supplicio dignum iudicabat, cum alienum adulterino congressu torum violasset, cui sceleri indicta erat a lege lapidatio. Tamen de Davidis adulterio non cogitasse Semei, ex v. 8 effici videtur. v. 7 « *Ita autem loquebatur Semei, cum malediceret regi: Egrederere, egredere vir sanguinum, et vir Belial* ». v. 8 « *Reddidit tibi Dominus unversum sanguinem domus Saul, quoniam invasisti regnum eius; et dedit Dominus regnum in manu Absalom, filii tui; et ecce premunt te mala tua* ». — Hebr. et ecce tu in malo tuo, Syr. reddita est malitia tua — « *quoniam vir sanguinum es* ». Adscribit Semei Davidi totam ruinam domus Saul, quae cruenta fuerat, imprimis caedem Ishoseth (Clair) et factum cap. 21 narrandum. Syr. accuratius cuius invasisti regnum: non explicatur, quomodo David sanguinem domus Saul fuderit, sed novum additur convicium: exturbasti Saulem regno, nunc a tuo exturbaris filio. v. 9 « *Dixit autem Absai, filius Saruiae, regi: Quare maledicisti canis hic mortuus domino meo regi? Vadam et amputabo caput eius* ». Cf. 9, 8. Verbis vel signis assensus est Ioab, cum Davidis responsum ad utrumque dirigitur. v. 10 « *Et ait rex: Quid mihi et vobis est, filii Saruiae? Dimittite eum, ut maledicat: Dominus enim praecepit ei, ut malediceret David, et quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit?* » Expressio Quid mihi etc (cf. 19, 22; Io. 2, 4) non est indignationis aut contemptus: qui enim eiusmodi sensus exprimat David eo praecise tempore, quo filii Saruiae eximiam ipsi exhibent fidelitatem? Est potius expressio suaviter compescens. Sensus non est: Quid mihi vobiscum commune? quae esset absurda quaestio, cum plurima reapse Davidis cum filiis Saruiae essent communia; sed: Quid mihi vobiscum negotii est in ea, quam loquimini, re?

Dimittite eum, ut maledicat: ita vertebant etiam LXX Syr., et concordat *kethib* כתיב, nam כתיב cum futuro sensum habet permissivum (cf. *Ev.* § 362 b), quem sensum versus vindicat v. 11. — Chald. cum *keri* legebat כתיב, sic maledicat, sensu haud diverso. Dominus enim: omnes versiones legeliani כתיב pro *kethib* כתיב: et potest sententia cum *keri* כתיב et praecedente *kethib* כתיב sic construi: Si ipse maledicit, quia Dominus praecepit ei, quis audeat dicere etc.? vel cum *kethib* כתיב et praecedente *kethib* כתיב: Si ipse maledicit, et si Dominus praecepit ei, quis audeat dicere etc.?

v. 11 « *Et ait rex Absai et universis servis suis: Ecce filius meus, qui egressus est de utero meo, quaerit animam meam: quanto magis nunc filius lemini?* » Merito LXX articulum exprimunt: hic Beniaminita. « *Dimittite eum, ut maledicat iuxta praeceptum Domini* », v. 12 « *si forte respiciat Dominus afflictionem meam, et reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna* ». Non solum hac, sed etiam pro-

dens erat haec Davidis mansuetudo. Volebat quam citissime in regionem tutam trans Iordanem se recipere; nolebat ad armatam resistantiam provocare Beniaminitas iam satis infensos, qui in regione montuosa eius iter multum poterant retardare, ut Absalom fugientem patrem iniquiore loco consequeretur.

Afflictionem meam: kethib כתיב sensu caret; *Vulg.* LXX Syr. sequuntur *keri* כתיב, Chald., alteram secutus *keri*, legebat כתיב, quod explicavit: *revelabitur coram Domino lacryma oculi mei*. — Pro maledictione hac hodierna: LXX Chald. sequuntur *keri* pro maledictione eius; Syr. *kethib* pro maledictione mea, quod praefendum censet *Wellh.*, quia modo etiam dicebatur *afflictionem meam*; sed ratio non est peremptoria. *Vulg.* neutram lectionem exprimit.

v. 13 « *Ambulabat itaque David et socii eius per viam cum eo, Semei autem per iugum montis ex latere contra illum gradiebatur, maledicens et mittens lapides adversum eum, terramque spargens* ». v. 14 « *Venit itaque rex et universus populus cum eo lassus, et refocillati sunt ibi* ».

Via Davidis in valle erat, Semei sequebatur per latus montis (Hebr.), ex adverso Davidis (Chald. Syr.). Adversum eum = Then., quod LXX hoc altero loco vertant ἐξ ἄλλοῦ ὄρους a latere eius, censet in Hebr. legendum esse כבודו pro altero לעצמו; sed hanc correctionem excludunt *Vulg.* Chald., neque est eadem necessaria: Semei gradiebatur ex adverso, et iacebat lapides ex adverso. — Lassus: ita omnes versiones. Sed desideratur loci cuiusdam indicatio, quod patet ex sequenti *ibi*. Unde aliqui dicunt nomen loci exoidisse, cf. *Ios.* « ad Iordanem ». Alii nomen loco fuisse Aiephim (« siuens », ergo aridus, cf. Ps. 142, 6), eo quod omnes illic viatores lassus ex itinere deserti adventarent. Alii tandem nomen loci incuria scribarum in Aiephim esse defiguratam contendunt. — *Refocillati sunt*, יבש, gall. « reprendre haleine », ex festino itinere in locum tandem tutiorem recepti.

Absalomis strages 2 Reg. 16, 15-20, 26.

ARG. — Primum 16, 13-17, 23 rationes panduntur, ob quas tandem Absalomis res in peius sint versae: 16, 13-20 exhibetur Chusai simul cum Achitophel conciliis Absalomis adhibitus; 16, 21-23 Achitophelis consilium de concubinis David foedandis nemine contradicente effectui mandatur; sed 17, 1-23 consilium Achitophel consilio Chusai eliminatur. — Dein 17, 24-19, 8 Absalomis clades describitur, ad cuius nuntium rex summo dolore afficitur. Sequitur 19, 8-40 narratio regis per tribum Iuda Hierosolymam reducti, cui subnecuntur 19, 40-20, 26 Israelitarum contra Iudaeos invidiae indeque nata Sebae insurrectio. Pro conclusione proceres restitutae aulae davidicae describuntur.

Absalomis ruina ab eius in Ierusalem ingressu exordium sumpsit, quando Chusai suis conciliis adhibuit. v. 13 « *Absalom autem et omnis*

populus eius ingressi sunt Ierusalem, sed et Achitophel cum eo ». Ille versus evidenter redit ad 13, 37, cui 16, 1-14 appendicis cuiusdam instar adiacebantur. v. 16 « Cum autem venisset Chusai Arachites, amicus David, ad Absalom, locutus est ad eum : Salve rex, salve rex ». Repetitio pingit devotionis, quam simulabat Chusai, instantiam; totis buccis clamabat. v. 17 « Ad quem Absalom : Haec est, inquit, gratia tua ad amicum tuum? quare non ivisti cum amico tuo? » Videtur Chusai speciali omnino ratione fuisse amicus David, hinc specialiori ratione Absalomi suspectus, cuius ad rebellium factionem accessio minime speraretur. Verba non carent ironia : « Qualem ego te mecum futurum sperem, cum videam te eum deseruisse, qui de te bene meritus est » (Menoch.)? v. 18 « Responditque Chusai ad Absalom : Nequaquam, quia illius ero, quem elegit Dominus et omnis hic populus et universus Israel, et cum eo manebo ». Omnes versiones praefereunt כִּי; LXX pro כִּי mendose legebat אֲדָר. Profitetur Chusai, pluris se facere divinam electionem amicitiae officis. Argumentum hoc plenum adulationis, cuiusque effectus tanto esset maior, quod publice pronuntiaretur. Nihil iam Absalom antiquius habebat, quam ut sua auctoritas legitima haberetur; argumentum opportune suggerit Chusai, tritum illud « Vox populi, vox Dei ». v. 19 « Sed ut ethoc inferam »: — alii et secundo; expressio est minus usitata — « Cui ego serviturus sum? nonne filio regis? Sicut parvi patri tuo, ita parebo et tibi ». Aliam iam affert fallaciam, qua ostendat legitime imperare Absalomem: successit patri, ast superstit et invito. Recte explicat Ios.: Et praeter illud, quod sis a Deo electus, ne muto quidem dominum, « non enim in diversam regnum transit familiam, sed in eadem mansit, filio succedente patri ». Duguet: « D'ailleurs y a-t-il si loin, je vous prie, du père au fils? » Callide palliat simulatam proditorem. v. 20 « Dixit autem Absalom ad Achitophel: Inite consilium, quid agere debeamus ». Hebr. inite consilium vobis. En veri nominis datus commodi, exclamat Then.: sin inieritis, vapulabitis vos. Num revera princeps censendus est, hoc animo venerandos duos consiliarios publice esse allocutus? Ergo melius: inite consilium inter vos. — Dirigens orationem ad Achitophel consiliarium numero plurali, ipso facto Absalom consilii manus etiam Chusai defert, nam alios quosdam intelligi gratuito Then. affirmat. Verba simul sunt responsio Chusai data et acceptatio eorum, quae is obtulerat, officiorum. Confirmatur explicatio ex 17, 5.

Et primum quidem crederet quis, nullo usui futurum esse Chusai Davidi. Achitophelis enim consilii de foedandis concubinis David executioni mandatur, Chusai nec rogato, aut certe non contradicente. v. 21 « Et ait Achitophel ad Absalom: Ingredere ad concubinas patris tui,

quas dimisit ad custodiendam domum, ut cum audierit omnis Israel, quod foedaveris patrem tuum, roborentur tecum manus eorum ». Hebr. quod te exhibueris foentem patri tuo (cf. 10, 6), i. e. quod gravissime illum offenderis. Actio proposita erat incestuosa Lev. 18, 8. Recte Ios.: « ex hoc enim populum », inquit, « agniture esse certissime, nunquam in futurum te posse cum patre in gratiam redire; atque adeo multa cum alacritate militaturum esse tecum contra patrem; nam hactenus veritus esse apertas suscipere inimicitias, conventurum inter vos expectantes ». Quod ita explicat Menoch.: « Aliqui ex primoribus et populo timide sequebantur Absalomem, timentes ne fortasse inter se filius ac pater reconciliarentur et, qui pro Absalome stetit, poenas luere. Fit ergo Achitophel auctor Absalomi, ut adeo gravem patri irroget iniuriam, ut plane omnes sibi persuadeant, nullam inter ipsos reconciliationis spem superesse ». Cf. Theodoret., Mar., Sanct., Calm. Egregie etiam sibi his providebat Achitophel. v. 22 « Tendebant ergo Absalom tabernaculum in solario, ingressusque est ad concubinas patris sui coram universo Israel ». חָפְזֵי עֲזָרְיָהוּ, determinatum illud tabernaculum auctori coaevo notum (Then.). Solarium sane illud idem intelligitur, ex quo 14, 2 libidinoso David in uxorem Uriae prospexerat. Quibus impleta est propheta 12, 11. — v. 23 « Consilium autem Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum; sic erat omne consilium Achitophel, et cum esset cum David, et cum esset cum Absalom ». Non est necessario cum כִּי supplendum וְכִּי, nam ipsum verbum impersonaliter intelligi potest. Prima sententiae pars absolute ponitur, ac dein resumitur his verbis sic erat omne consilium etc.

At mox Chusai consilio suo perniciosissimum Achitophelis consilium vincit, Davidique colligendi exercitus copiam procurat. Cap. XVII v. 1 « Dixit ergo Achitophel ad Absalom: Eligam mihi duodecim millia virorum, et consurgens persequar David hac nocte », v. 2 « et irruens super eum, quippe qui lassus est et solutus manibus, percutiam eum; cumque fugerit omnis populus, qui cum eo est, percutiam regem desolatum », i. e. solum, ut patet ex Hebr., versionibus et v. 3. — Norat Achitophel « futurum, ut, si spatium daretur populo scelus suum in regem legitimum cognoscendi, et Davidi tempus cogendi copias, eiusque amicus se colligendi e subita illa metus turbatione, Absalomi factio sponte per se rueret (?), ac Davidis res magis magisque confirmarentur » (Calm.).

Alterum numerale omittentes, Syr. legi duo millia, Ios. decem millia. Recte Vulg. articulum hebr. reddit addito pronomine hac. — Percutiam eum; Vulg. legebat וְהִכִּיתִי, ubi ceteri fortasse melius וְהִכִּיתִי וְהִכִּיתִי, et perterrobo eum, percussio enim statim exprimitur.

v. 3 « *Et reducam universum populum, quomodo unus homo reverti solet : unum enim virum tu quaeris, et omnis populus erit in pace* ».

Quomodo reverti (solet) — luensque omnes textus consentiant, facile corrigitur Chald. pro כ legens כ. Similiter inde a tu quaeris etc. omnes consentiant textus, nam י anto כל (et omnis) secundum Vulg. LXX Syr. facile apud Hebr. Chald. restituitur. Verum, quae media interiacent, lectione differunt plurimum.

Hebr.	אשר	איש	הכלה
LXX	אחד	איש	הכלה אל
Vulg.	אחד	איש	אחד כל
Chald.	אשר	איש	כ
Syr.	אשר	איש	כל

Iam inspectis hisce textibus illico patet, Hebr. Syr. esse mancos, eo quod scriba, descripto priore איש, inadverterent ad alterum איש transierit; item lectiones אחד et אשר unam ex altera esse ortam, satis quippe frequenter hae voces commutantur inter se. Textum incorruptum videtur LXX praeservasse: *Et reducam universum populum, sicut revertitur sponsa ad virum suum; tantummodo animam unius viri tu quaeris, et omni populo erit pax.* Aliquid inter utrumque איש lectum esse, ex LXX Vulg. Chald., quantumvis inter se differant, apparet.

v. 4 « *Placuitque sermo eius Absalom et cunctis maioribus natu Israel* ». v. 5 « *Ait autem Absalom : Vocate* » — Hebr. LXX Chald. addunt etiam — « *Chusai Arachiten et audiamus, quid etiam ipse dicat* ». v. 6 « *Cumque venisset Chusai ad Absalom, ait Absalom ad eum : Huiuscemodi sermonem locutus est Achitophel : facere debemus annon ? quod das consilium ?* » Reliqui Si non, tu loquere. Recte Vulg. LXX Syr. punctabant pluralem vocate. v. 7 « *Et dixit Chusai ad Absalom : Non est bonum consilium, quod dedit Achitophel hac vice* ». Adulationem quamdam Achitophelis ultima vox sapit, quasi hac unica primaque vice minus sapuerit (Chrys. 55. 83). Simul ea vox confirmat, quod ad 16, 21 dicebamus, Chusai non esse obloquitum consilio Achitophel de incestu committendo. v. 8 « *Et rursus intulit Chusai : Tu nosti patrem tuum et viros, qui cum eo sunt, esse fortissimos et amaro animo, veluti si ursa raptis catulis in salvi saeviat* ». « Periculosum cum desperato hominum genere pugnare » (Mar.). Hebr. veluti ursa orbata in agro; LXX addunt et veluti sus fera in agro, ubi vel sola ultima vox ostendit, agi de altera eiusdem incisii versione. « *Sed et pater tuus vir bellator est, nec morabitur cum populo* ». Non lassus, uti supponit Achitophel, castra figet hac nocte, sed perget fugiens.

Hebr. non pernoctabit cum populo, et Syr. apud populum. Unde Ios. : « Nocte suis relictis aut in valle aliqua delitescet, aut ad rupem aliquam in insidiis erit ». Mar. : « ut est callidus, divertet noctu a ceteris », non in iisdem cum illis castris pernoctabit; si opprimas castra, non opprimes ipsum. Et potest conferri Iob 19, 4 « pernoctavit mecum error meus », et appellari ad v. 2, ubi Achitophel ex-

spectat, se Davidem in medio suorum reperiturum esse. Nota tamen, in commendanda regis non tam calliditate quam belli experientia versari Chusai : vir bellator est. Iamvero pessimi ducis est, noctu a suis se subducere securitatis gratia, atque ita illis animos adimere. Sensus vocis ex v. 16 colligitur : « Ne moreris nocte hac etc. »; et a Vulg. feliciter redditus est non morabitur, i. e. non moram faciet. Supponente Achitophel, David noctu substiturum esse, affirmat Chusai, illum noctu esse fugam continuaturum (cf. Calm.).

Addit iam nocturni timoris argumentum v. 9 « *Forsitan nunc latitat in foveis aut in uno, quo voluerit, loco ; et cum ceciderit unus quilibet in principio, audiet, quicumque audierit, et dicit : Facta est plaga in populo, qui sequebatur Absalom* ».

Hebr. in una fovearum, item Chald. et LXX, ubi *בְּכַוּוֹתַי* corrigendum est in *בְּכַוּוֹתַי* (Then.) et alia versio habet *אֲלֵינוּמַי*. Foveam designat vox 18, 17; eadem Is. 24, 17; Ier. 48, 43; Thren. 3, 47 intelligitur de foveis praeparatis ad capiendas feras vel viatores. — במקום, a radice *assurgere*, praepriis aptum videtur ad designandum locum excelsum. Hinc duplex videtur indicari genus insidiarum, alterum e loco demissiori inopinato prorumpens, alterum ex specula quadam in longinquum prospiciens. LXX *ἐν τοῖς ἑστρασι τοῖς ἀποκείτοις*, cum ipse irruerit in eos : sensus commodus in se, sed repudiandus eo, quod desideretur *ἀποκείτοις* et in Hebr. correspondens suffixum.

v. 10 « *Et fortissimus quisque, cuius cor est quasi leonis, pavore solvetur ; scit enim omnis populus Israel fortem esse patrem tuum, et robustos omnes, qui cum eo sunt* ». v. 11 « *Sed hoc mihi videtur rectum esse consilium : Congregetur ad te universus Israel a Dan usque Bersabee, quasi arena maris innumerabilis, et tu eris in medio eorum* ». « *Eo spectat Chusai, ut redimat tempus* » (Calm.). « *Duo dixerat Achitophel : primum, ut sibi duodecim hominum millia tribuerentur ; deinde, ut ipse tanto exercitui praeficeretur imperator. Utraque confutat Chusai* » (Sanct.). Absalomis praesentia animos addet et certam faciet victoriam : neque id adulatione vacuum est.

Brevius Hebr. v. 11 *Sed ego censeo* : unde putarit Then., aliqua in Hebr. excidisse : sed voluerunt solum Vulg. LXX brevem hebr. sententiam clariorem reddere, est autem perquam probabile, consiliarios regis brevi aliqua formula consuevisse placita sua pandere. — Hebr. et facies tua gradiens in medio, sed punctandum בְּקִרְבֵּי Masor. בְּקִרְבֵּי, ad pugnam.

v. 12 « *Et irruemus super eum in quocumque loco inventus fuerit, et operiemus eum, sicut cadere solet ros super terram, et non relinquemus de viris, qui cum eo sunt, ne unum quidem* ». Operiemus eum, i. e. locum : Hebr. *requiescemus*, descendemus super eum. Obicit Then., suavem roris descensum non praebere aptam comparationem ; verum tertium comparationis non est in descensus suavitate, sed in eiusdem infal-

libilitate et universalitate. v. 13 « *Quodsi urbem aliquam fuerit ingressus, circumdabit omnis Israel civitati illi funes, et trahemus eam in torrentem, ut non reperiat ne calculus quidem ex ea* ». Urbs secus torrentem exstructa supponitur. Prudentia consilii Achitophel in eo erat, quod viro, cuius ruina quaerebatur, non dabatur tempus se colligendi sibi que adiungendi socios, sive qui semper fidem servassent, sive quos poenitisset defectionis. Chusai ad ambitionem Absalomis provocat, cui eam victoriam reservat, quam Achitophel solus parare susceperat, cf. v. 1 cum 12, 27 sqq. Magnificis comparationibus celat inanitatem suppositionis, cui totum superstruitur consilium, universum Israel congregatum iri ad Absalom. Ita fere *Duguet*. Et *Sanct.* : « Accommodat Chusai orationem suam ad adolescentis insani vanissimum ingenium, qui superbe de se cogitat, et nihil suae felicitati ac viribus non pollicetur. Duo loca sibi eligere posset ad resistendum David : aut campestrum locum, qui nullis vallatur moenibus, aut urbem aggere munitam. Si locum, qui coelo subest aperto, erit Absalomis exercitus sicut ros, qui patenter agrum sine ullo impedimento ac mora humectat et complet. Si vero ad civitatis alicuius septa confugerit, tunc innumerabilis multitudo implicatam funibus civitatem non maiori difficultate a fundamentis convulsam in torrentem praecipitem dabit, quam si truncus foret aut ramus ab arbore decussus ».

Verbum circumdandi etiam exhibet *Chald.*, quamvis, funes intelligens funiculos mensorios, locum interpretatus est de dimittendis circa civitatem castris. Videntur ergo *Vulg. Chald.* legisse וְכָבַד; *Hebr.* וְהִשִּׁיאוּ, et facient tollere sensum non facile efficit.

v. 14 « *Dixitque Absalom et omnes viri Israel : Melius est consilium Chusai Arachitae consilio Achitophel. Domini autem nutu dissipatum est consilium Achitophel utile, ut induceret Dominus super Absalom malum* ». Quod consilium Chusai placuerit Absalom, eam etiam rationem affert *Clair*, impatienter tulisse Absalomem, in omnibus se regi consiliis Achitophel. — Petierat David 13, 31, ut salvaretur « infatuato » divinitus consilio Achitophel : aliter saepe Deus, atque petimus, petita concedit. Deus non Achitophelis, sed reliquorum infatuavit cogitationes.

Iam nuntium repudiati ab Absalome, saltem ad tempus, Achitophelis consilii Chusai transmittit ad regem eumque, ut citissime Iordanem trahat, hortatur, veritus (*Ios.*), ne Absalom aliquando consilium mutaret. v. 15 « *Et ait Chusai Sadoc et Abiathar sacerdotibus : Hoc et hoc modo consilium dedit Achitophel Absalom et senioribus Israel, et ego tale et tale dedi consilium* ». v. 16 « *Nunc ergo mittite cito et nuntiante David, di-*

centes : *Ne moreris nocte hac in campestribus deserti* », vel « in vadis », cf. dicta ad 15, 28, « *sed absque dilatione transgredere, ne forte absorbeat rex et omnis populus, qui cum eo est* ». פֶּן יִבְלַע לְמַךְ *Vulg. LXX* intellexerunt *ne forte absorptio eveniat regi*. Verbum ad destruendum sensum descendit *Thren.* 2, 2, 8; *Is.* 49, 19; hinc *ne forte exitium inferatur regi, seu ne pereat rex (Syr.)*. v. 17 « *Ionathas autem et Achimaas stabant* », i. e. manebant, « *iuxta fontem Rogel; abiit ancilla et nuntiavit eis, et illi profecti sunt, ut reserrent ad regem David nuntium; non enim poterant videri aut introire civitatem* ». *Hebr.* non enim oportebat eos conspici intrantes urbem : ratio redditur, cur in rem quam secretissime peragenda tamen ancilla nuntia sit adhibita. Res nota erat, pontifices Davidi adhaerere eumque voluisse sequi; unde observabantur illi, neque ipsis licuisset urbe egredi ad filios, neque filiis, si agnoscerentur, urbem intrare : hinc internuntio opus erat. — Ex situ loci etiam patet, Ionatham et Achimaam non expectasse in via directa ad Iordanem, qua ipse David processerat, sed nonnihil seculum eam, in via quae torrenti Cedron adhaeret, ad vitandam suspicionem.

Fons Rogel ex *Ios.* 15, 7 sq.; 18, 16 eo fere loco situs erat, quo vallis Cedron et vallis Ben Hinnom convergunt, ergo ad meridiem urbis Ierusalem, quae ad orientem vergit. *Chald. Syr.* vertunt *fontem fullonis*, quam significationem רָגֵל habere potest. Probabiliter idem est cum *placina fullonis*, cf. *Euseb.* ad v. Thophet. Putant aliqui, fuisse eum fontem prope agrum *fullonis* *Is.* 7, 3, sed id a questione pendet, quoniam fuerit *placina superior* ibidem. — *Ancilla* *hebr.* articulum habet, ergo determinata ancilla, narratori nota, quam ergo testem eventuum immediatum fuisse oporteat (*Then.*). Tamen articulus etiam sic explicari potest, ut intelligatur determinata ancilla, cui antea conductum fuerat, ut, si qui esset nuntius perferendus, ipsa perferret. *Ios.* suggerit, eam egressam esse specie lavandi pannos.

v. 18 « *Vidit autem eos quidam puer* », unus e speculatoribus ab Absalome circa urbem dispositis, « *et indicavit Absalom; illi vero concitato gradu ingressi sunt domum cuiusdam viri in Bahurim, qui habebat puteum in vestibulo suo, et descenderunt in eum* ». Ergo non omnes Bahuritae sicut Semei Davidi infensi erant; vel eius viri uxor nesciebat, quam ob causam filii pontificum a satellitibus quaererentur. v. 19 « *Tulit autem mulier et expandit velamen super os putei, quasi sicicans ptisanas, et sic latuit res* ».

Hebr. articulum habet, ergo illud velamen, quod ei usui inservire consueverat. שִׁטָּה (*Hebr. Chald. Syr.*) proprie significat *extendere* (cf. *Iob.* 12, 23; *Ier.* 8, 2); recte explicant *Vulg. LXX siccare*, qui est extendendi effectus. יִרְשִׁוּ *LXX* transcripserunt שִׁטָּה. *Chald.* vertit *dactylos, gall.* « *dattes* »; *Syr.* *sicerculam* vel *zythum*, quod ultimum ex hordeo conficitur; *Vulg. Aq. Symm.* *ptisanas, germ.* « *Gersten-*

grütze», angl. «pearl barley», et concordat cum Prov. 27, 22, ubi רִיבֹיָהּ dicuntur in mortario comminui.

v. 20 «Cumque venissent servi Absalom in domum ad mulierem, dixerunt: Ubi est Achimaas et Ionathas? Et respondit eis mulier: Transierunt festinanter, gustata paululum aqua. At hi, qui quaerebant, cum non reperissent, reversi sunt in Ierusalem».

Pro בִּיכֹל, quod h. l. tantum occurrit neque facile explicatur, Vulg. (paululum) LXX (μυζέβα) Chald. (כִּבְר) legebant בִּכְבֵּי. Festinantes non est nisi altera eiusdem vocis translatio, post Hier. in Vulg. invecata (Verc.). Gustata adiecit Vulg. explicationis gratia, sed, uti credimus, minus feliciter. Aquae gustatae mentio attentionem quaerentium direxisset ad puteum, unde haurienda erat aqua; quod mulieri maxime omnium erat cavendum. Adde, illum puteum oportum tum fuisse yelamine, superspersis pituis, quasi non recens inde aqua esset hausta; ipsa igitur putei species contra verba mulieris suspicionem movisset. Malum igitur aquam cum Chald. et v. 21 intelligere Iordanem, atque vertere: Brevi transierunt fluvium; tantum iam, ex quo hic transierunt, effluxit tempus ut brevi transire Iordanis ab ipsis futurus sit effectus. Qui dolus illud effecit, ut satellites missa domus perquisitione festinaerint Iordanem versus: nam Hebr. non habet hi, qui quaerebant, sed, at hi quaesierunt, sc. prope Iordanem.

v. 21 «Cumque abiissent, ascenderunt illi de puteo et pergentes nuntiaverunt regi David et dixerunt: Surgite et transite cito fluvium, quoniam huicemodi dedit consilium contra vos Achitophel». v. 22 «Surrexit ergo David et omnis populus, qui cum eo erat, et transierunt Iordanem, donec diluesceret, et ne unus quidem residuus fuit, qui non transisset fluvium». Cum Syr. et secundum accentum Masor. divide sententiam post Iordanem: «et, donec diluesceret, ne unus quidem residuus fuit» (Malv.). v. 23 «Porro Achitophel videns, quod non fuisset factum consilium suum, stravit asinum suum surrexitque et abiit in domum suam et in civitatem suam et, disposita domo sua, suspendio interit, et sepultus est in sepulcro patris sui». «Impatiens repulsae» (Sanct.) vidensque suum negligi consilium, illico perspexit, perditum iri Absalomis causam. Quare aliis subsidiis causam desperatam fulcire non est aggressus sed, disposita domo sua et iis, quae ad sepulcrum spectabant, ordinatis, vita excessit.

Achitophelis interitu Davidis causa invaluit, Absalomis infirmata est. Ea erat viri interitus ratio, quae suspicionem moveret, illum de Absalomis causa desperasse. Ipse Absalom prudenti consiliario orbatus est, neque dubium, quin David etiam posthac de consiliis et actis filii certior fieret. Davidi tempus concessum colligendi et instruendi exercitus atque annonae comparandae. Quo tempore multi sane, re maturius perpensa, ad ipsum a filio transfugerunt, ut dici potuerit, quod 3, 1 de domo Saul dicebatur:

«David proficiens et semper se ipso robustior, domus autem Saul decrescens quotidie». Primum igitur 17, 24-28, 3 exercitus utrimque instruitur, a Davide annona providetur.

v. 24 «David autem venit in Castra», — hic et v. 27 verte Mahanaim cum LXX Chald. Syr., cf. 2, 8 — «et Absalom transivit Iordanem, ipse et omnes viri Israel cum eo», aliquo elapso tempore secundum consilium Chusai (Sanct.). — v. 25 «Amasa vero constituit Absalom pro Iob super exercitum; Amasa autem erat filius viri, qui vocabatur Iethra, de Israhel, qui ingressus est ad Abigail, filiam Naas, sororem Saruiae, quae fuit mater Iob».

Pro Iethra 1 Par. 2, 17 Iether. Hebr. Chald. Syr. faciunt Israelitam, sed s. scriptor certe viri originem nonnihil accuratius exprimere volebat. LXX Israheliticæ, sed lectio non est sufficientis auctoritatis. Aliqui codices graeci cum 1 Par. 2, 17 Ismaelitam scribunt, et haec lectio praeferranda, nam id reapse notatum dignum erat, alienigenam uxorem duxisse cognationis David (Sanct.). — בְּרֵא מִלֵּאָה de actu coniugali usurpatur Gen. 16, 2; 30, 3; 38, 8; Deut. 22, 13; 23, 5; de actu incestuoso Gen. 19, 31. 33 et supra 16, 21; ergo exsola voce non licet inferre, Iethram cum Abigail remillicitam habuisse ante matrimonium (Sanct.). — Abigail legitur Vulg. LXX h. l. et, ad 1 Par. 2, 17, praeter Syr. omnes; reliqui Abigail. 1 Par. 2, 16 Abigail et Saruia dicuntur sorores David. Hinc Ps. Hier. putavit, Naas eundem esse qui Isai, quod is fuerit hincimus. Vel potuit sororum mater duos successive habere maritos, Naas et Isai. Meminit Malv. opinionis quorundam, Naas esse nomen feminae, matris Abigail. Neque officit Welth. protestatus, vocem נָדָבָה semper esse masc., nec posse esse nomen feminae: nam quaedam nomina reperiuntur, quae modo virorum, modo mulierum sunt propria, v. g. nomen Maacha. Hinc potuit Abigail esse filia mulieris Naas, uxoris Isai, ex praevio aliquo connubio. Obiicies 1 Par. 2, 13 sqq. videri recenseri ipsius Isai posteritatem; sed ratio non cogit, nam potere ei loco inseri nomina Saruiae et Abigail, non tam ratione earum originis ex Isai, quam ilico quod ex filiis celebratam nactae sint. Tandem textus sic vorti potest: filiam (mulieris) Naas, sororis Saruiae. Quo sensu Abigail erat Isai non filia sed nephis, Saruiae soror sensu tantum latiore. Quod praeflaet, defende.

v. 26 «Et castrametatus est Israel cum Absalom in terra Galaad». v. 27 «Cumque venisset David in Castra, Sobi filius Naas de Rabbath filiorum Ammon, et Machir filius Ammihel de Lodabar, et Berzellai Galaadites de Rogelim», v. 28 «obtulerunt ei stratoria et tapetia et vasa fictilia, frumentum et hordeum, et farinam et polentam, et fabam et lentem, et frizum cicer», v. 29 «et mel et butyrum, oves et pingues vitulos; dederuntque David et populo, qui cum eo erat, ad vescendum; suspicati enim sunt, populum fame et siti fatigari in deserto». Haec suspicio, uti etiam donorum abundantia, suggerit, dona non fuisse a rege coram exacta, sed spontaneae eidem allata et oblata. More regum orientalium instituerat David Sobi regem Ammonitarum tributarium, post devictum eius fratrem Hanonem (Ps. Hier.). Quidquid senseris de